Tarih İncelemeleri Dergisi
XLI-1, 2026, 229-254
DOI: 10.18513/egetid.1798759

ROMA DÖNEMİ MOESİA'SINDA ANADOLU HALKLARI: KENTLEŞME, HAREKETLİLİK VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLEŞİMLER*

Onur Sadık KARAKUŞ**

Öz

Roma İmparatorluk döneminde Anadolu ve Balkanlar arasında eskisinden çok daha güçlü bir bağ kurulmuş ve bölgeler arası ilişkiler çok yönlü bir hal almıştır. Bu etkileşim sürecinde, özellikle Moesia Inferior ve Pontus et Bithynia eyaletleri arasındaki idari, ekonomik ve kültürel yakınlaşma gerek antik kaynaklar gerekse de arkeolojik buluntular sayesinde dikkat çekmektedir. Epigrafik belgelerden de takip edilebileceği üzere Bithynia, Galatia, Phrygia, Paphlagonia vb. kökenli çeşitli halklar, yeni ekonomik güzergâhlar ve fırsat alanları haline gelmiş olan Aşağı Tuna eyaletlerindeki kentlere yerleşmiş veya kimi kentlerde iş yapmaya başlamıştır. Özellikle MS II. yüzyıldan itibaren Moesia'dan Bithynia'ya kadarki bölge adeta ortak bir kültür bir havzası haline gelmiş ve Anadolu kökenli halklar kültürel, dini ve ekonomik açından önemli etkiler bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı, epigrafik belgeler ve antik kaynaklar ışığında Moesia ile Anadolu arasındaki etkileşim ağlarını sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirmek, Roma İmparatorluk dönemindeki Anadolu merkezli nüfus hareketlerinin entegrasyon süreçlerine ve yeni kimliklerin oluşumuna katkısını ortaya koymaktır.

***Anahtar Kelimeler**:* Ticaret, Yerleşim, Moesia Inferior, Anadolu, Hareketlilik.

Abstract

The Peoples of Anatolia in Roman Moesia:
Urbanisation, Mobility and Socio-Economic Interactions

During the Roman Imperial period, a much stronger connection was established between Anatolia and the Balkans, and interregional relations became multifaceted. In this process of interaction, the

---

* Bu makale 8-10 Mayıs 2025 tarihlerinde düzenlenen Colloquia Ceranea VII'de sunulan "Revisiting the Socio-Economic Interactions and Mobility Between Anatolia and the Danubian Provinces (2nd-6th centuries AD)" adlı bildirinin Türkçe olarak yeniden düzenlenmiş ve gözden geçirilmiş halidir. Metin içinde, aksi belirtilmedikçe, tüm tarihler MS (Milattan Sonra)'yi gösterir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Düzce.
E-posta: onurskarakus@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6169-266X.
(Makale Gönderim Tarihi: 07.10.2025 - Makale Kabul Tarihi: 01.06.2026).

administrative, economic, and cultural rapprochement between the provinces of Moesia Inferior and Pontus et Bithynia is particularly noteworthy, as evidenced by both ancient sources and archaeological findings. As can be traced from epigraphic documents, various peoples originating from Bithynia, Galatia, Phrygia, Paphlagonia, etc., settled in cities in the Lower Danube provinces, which had become new economic routes and areas of opportunity, or began to do business in some cities. Particularly from the 2nd century AD onwards, the region stretching from Moesia to Bithynia became a common cultural basin, and the Anatolian peoples left significant cultural, religious and economic influences. The aim of this study is to evaluate the networks of interaction between Moesia and Anatolia in a socio-economic context, in light of epigraphic documents and ancient sources, and to reveal the contribution of Anatolia-centered population movements during the Roman Imperial period to integration processes and the creation of new identities.
***Keywords**:* Trade, Settlement, Moesia Inferior, Anatolia, Mobility.

Giriş

Gerek Ege kıyılarından İon, Aiol göçleri[1], gerekse de Balkan topraklarından MÖ.1200 civarlarında Phyrgler, Thynler, Bithynler, Mygdonlar gibi halkların da içinde olduğu çeşitli toplulukların başını çektiği kitlesel nüfus hareketlilikleri, Anadolu topraklarında kalıcı etkiler bırakan gelişmeler arasında başı çekmektedir[2]. Demir Çağı'ndan Roma egemenliği dönemine kadar bölgesel etkileri ve önemlerini artıran bu halklar ile onların Anadolu dışındaki etnik ve kültürel akrabaları arasındaki ilişkiler de uzun müddet canlı kalmıştır. Bu anlamda Ege'nin iki tarafındaki Yunan yerleşimciler arasındaki kültürel, ekonomik ve idari yakınlıklar ve nüfus hareketliliklerine paralel şekilde Orta ve Kuzeybatı Anadolu kentleri ile Tuna civarındaki halklar arasında da birtakım ilişkilerin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Anadolu'daki çeşitli halkların özellikle Hellenistik dönemden başlayarak asker veya tüccar olarak Akdeniz ve Karadeniz'in çeşitli bölgelerindeki varlıkları da özellikle epigrafik belgeler sayesinde iyi şekilde bilinmektedir.

Roma İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında otoritesini pekiştirme sürecinde uygulamaya koyduğu nüfuslandırma politikası ise gerek bölgenin kentleşmesi ve gelişmesi gerekse de Anadolu'yu ilgilendiren yönleriyle dikkat çekmektedir. Öyle ki, son yıllarda yapılan araştırmalarda, Aşağı Tuna olarak tanımlanan bölgeye yönelik nüfus hareketliliklerinde Galatia, Phrygia, Bithynia gibi Anadolu'daki Roma eyaletlerinden gelen halkların sayısının azımsanamayacak ölçüde olduğu anlaşılmıştır. Özellikle sosyo-ekonomik bağlar ve coğrafi yakınlık sayesinde, yalnızca Bosporos (İstanbul Boğazı) ile birbirinden ayrılan Kuzeybatı Anadolu ve Güneydoğu Avrupa bölgeleri arasında güçlü ilişkiler kurulmuştur. Örneğin, Bithynia, Paphlagonia ve Pontos bölgeleri Roma İmparatorluk döneminde Pontus et Bithynia Eyaleti altında yer alsa da Bithynia ve Pontos bölge kentleri nispeten birbirlerinden bağımsız bir gelişme göstermiştir. Özellikle Bithynia kentleri aynı eyaletteki Paphlagonia ve Pontos kentlerinin yanında Moesia Inferior Eyaleti ve kentleriyle de güçlü ilişkilere sahip olmuştur[3]. Pontus et Bithynia Eyaleti içinde yer alan ve gerek liman bağlantıları gerekse de *emporion*ları aracılığıyla

[1] Vanschoonwinkel 2006, s.115–141; Lemos 2007, s.713-726; Ulf – Kistler 2020, s.8-10.
[2] Dana 2014, s.84; Brixhe ve Lejeune 1984, *passim*; Petrova 1997, s.95-106.
[3] Bkz. aş.

denizaşırı bir hareketliliğe sahip olduğu anlaşılan bölge sakinleri olan yerel elitler, tüccarlar ile çeşitli zanaat ustaları da özellikle kolaylıkla ulaşabilecekleri ve iş yapabilecekleri Batı ve Kuzey Karadeniz kentlerinde görülmeye başlamıştır. Bu açıdan erken dönemlerde Karadeniz bölgesinde ekonomik gerekçelerle halihazırda bir nüfus hareketliliğinden bahsedebilmek mümkündür. Eskiçağ Karadeniz ticaret tarihi açısından da güçlü ve iyi işleyen bir ekonomik bağlantının sağlandığı Hellenistik dönemde Karadeniz'in kuzeyindeki Olbia, Khersonessos, Tyras ve Pantikapeion'da ticaret yapan ve hatta çifte yurttaşlık elde etmiş olan Tios, Prusias ad Hypium, Herakleia Pontike, Amastris gibi kentlerden gelen çeşitli denizciler ve tüccarlar epigrafik belgeler sayesinde oldukça iyi bilinmektedir[4].

Bithynia bölgesinin *metropolis*i Nikomedeia, Moesia Inferior'un önemli liman kentlerinden Tomis ve Pontos bölgesindeki Amastris'ten ele geçirilmiş olan, οἶκος τῶν ναυκλήρων "denizcilerin evi" ifadesinin yer aldığı epigrafik belgeler[5], Karadeniz kıyı kentleri arasında, birbiriyle bağlantılı ve kurumsal bir ticaret ağının olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Yazıtlarda geçen οἶκος τῶν ναυκλήρων ifadesi, Hellenistik dönemden beri devam eden *oikos* adı altında örgütlenen denizci birliklerinin bölgesel ve bölgeler arası ticaret ortaklıklarıyla ilgilendiğini düşündürmektedir[6]. O. Bounegru söz konusu yapının Roma'nın batı eyaletlerindeki *corpora navicullariorum'a* benzer bir işlevi sahip olduğunu iddia etmiştir[7]. R. Varga ve A.-I. Pázsint, bu ortak birlik modelinin muhtemelen Nikomedeia, Tomis ve Amastris kentleri arasında geliştirilen profesyonel ticari ağ sisteminin bir sonucu olduğunu belirtmiştir[8]. Bu kentlerin yanında Karadeniz ile organik bağlarını sürdüren Miletos kentinde de bu türden bir organizasyon mevcuttur[9]. N. Ehrhardt ve W. Günther ise Nikomedeia, Amastris ve Tomis kentlerindeki bu yapının kökenlerinin Miletos kentinde aranması gerektiğine vurgu yapar ve diğer bağlantı ihtimallerine mesafeyle yaklaşır[10]. Bunun yanında mevcut araştırmalar, *denizciler evi* olarak tanımlanan denizci derneklerinin birbiriyle ilişkili mi yoksa bağımsız organizasyonlar mı olduğu konusuna henüz bir açıklama getirememiştir.

Balkanlar ve Batı Karadeniz kıyılarındaki oldukça yetkin çalışmalarıyla tanınan A. Avram da Anadolu kökenli bireyleri-aileleri büyük oranda ticari bir ağ bağlamında değerlendirmiş ve gelecekteki araştırmalarla bu verilerin güncellenebileceğini

---

[4] Vinogradov 1997, s.347; Avram 2013a, s. 111-112; Ruscu 2014, s.91-94. Keza Yunan kolonistlerin de etkisiyle Bithynialıların, özellikle de yük gemileriyle meşhur olan Nikomedeialıların denizcilikte oldukça ünlü oldukları bilinmektedir. Bkz. Velissaropoulos 1980, s.61; Bounegru 2013, s.24.

[5] Nikomedeia: *TAM* IV,1 22; Tomis: οἶκος τῶν ἐν Τόμει ναυκλήρων, *I.Tomis* 60, 132; Amastris: Mendel 1901, 36, s.184; Velissaropoulos 1980, s.104-106; Arnaud 2020, s. 367-424

[6] Bkz. Bounegru 2013, s.39.

[7] Bounegru 2007, s.52.

[8] Ayrıca Tomis yakınlarındaki Axiopolis kentinde ele geçirilmiş bir yazıtta *nautae universi Danuvii* adlı bir başka denizci *collegium*'unun da benzer bir işlevde olduğuna değinilir. Varga ve Pazsint 2019, s.47.

[9] Ehrhardt ve Günther 2013, s.200; Harland 2014, s.46-50.

[10] Ehrhardt – Günther 2013, s.208; Miletos'un Karadeniz'deki faaliyetleriyle ilgili olarak detaylı bir inceleme için bkz. Greaves 2017, s.9-20.

belirtmiştir[11]. Karadeniz bölgesindeki kıyı yerleşimlerinde olduğu gibi Thrakia, Moesia ve Dacia'da da Anadolu kentlerinden gelen tüccarların varlığı şaşırtıcı değildir. Kıyıdan iç kesimlere kadar pek çok kentin Anadolu'daki kentlerden yerleşimciyi kendisine çektiğini ve bölgenin demografik, sosyo-kültürel ve dini yapısının da bu nüfus hareketliliğinden etkilendiği bilinmektedir. Epigrafik belgeler sayesinde takip edebildiğimiz bu hareketlilik II. yüzyılda zirveye ulaşmış ve VI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bunlara ek olarak, birbirinden farklı dönemlere dair bilgiler veren Plinius, Eutropius ve Themistius'un eserlerinde yani az sayıdaki antik kaynakta da Tuna eyaletlerindeki Anadolu kökenli halkların varlığının diğer yönlerine ışık tutacak ve büyük oranda dikkatten kaçmış çeşitli bilgiler de mevcuttur[12]. Bu çalışma, söz konusu tarihsel ve sosyo-ekonomik arka plan ışığında Anadolu merkezli nüfus hareketlerinin Batı Karadeniz ve Aşağı Tuna bölgesinde yer alan kıyı ve iç yerleşimler üzerindeki somut ve kültürel etkileri ile bölgenin gelişim sürecindeki etkileşim dinamiklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Aşağı Tuna Bölgesi'nde Eyaletleşme Süreci

Roma'nın Akdeniz'deki hakimiyeti, antik kaynaklar, epigrafik veriler, papirüsler, arkeolojik buluntular gibi hemen her türlü kaynak bolluğu sayesinde oldukça güçlü şekilde takip edilebilse de Karadeniz ve Balkan topraklarındaki Roma egemenliğine ilişkin olarak mevcut araştırmalar halen istenilen düzeyde değildir. Danubius Nehri'nin (Tuna) güneyinde yer alan Moesia, Roma Cumhuriyeti'nin MÖ 148'de Makedonia'yı eyalet haline getirmesiyle birlikte Roma'nın sınır güvenliğini tehdit eden bir sınır bölgesi halini almıştır[13]. Bu gelişme Roma'nın Karadeniz ve Tuna coğrafyasına yayılım sürecini de başlatmıştır. Roma egemenliğinin Moesia'da tesis edilmesi nispeten uzun bir sürece yayılmış, İmparator Augustus (MÖ 27-MS 14) ve ardılı Tiberius (14-37) dönemlerinde tampon bölge hüviyetini yitirerek kurumsal anlamda Roma eyalet organizasyonu içerisine dahil edilen idari dönüşümler geçirmiştir[14]. Augustus'un *Res Gestae*'sinde Dacialıları kendi döneminde mağlup ettiği ve yine onun döneminde Dacialıların Roma halkının emirlerine uydukları ifade edilmektedir[15]. Moesia'nın bir Roma eyaleti haline getirilme tarihi içinse bölgenin vergilendirmeye başlandığı yıl kabul edilmiştir. Bölgenin ilk defa vergilendirilmesi de Appianos'a göre Augustus döneminde değil Tiberius'un egemenliği sırasında gerçekleşmiştir. Yine Appianos'un verdiği bilgilere göre, Moesia, ilk defa cumhuriyet döneminin bir generali olan Lucullus tarafından Roma askeri nüfuz alanına

[11] Avram 2013a, s.111-120.
[12] Bkz. aş.
[13] Papazoglu 1978, *passim*; Burian ve diğerleri 2006, s.115-119; Ayrıca bkz. Mladenoviç 2012, s.3.
[14] Bkz. Farre 2021, s.149-163.
[15] …Citra quod Dacorum transgressus exercitus meis auspicis victus profligatusque est, et postea trans Danuvium ductus exercitus meus Dacorum gentes imperia populi Romani perferre coegit. *RGDA* Cooley, 30. 2; Suetonius da Augustus döneminde Dacialılar üzerine yapılan başarılı seferler olduğunu belirtmektedir. Suet. *Aug*. 21.

dahil edilmiş, Tiberius'un imparatorluğu zamanında ise nihai olarak Roma eyaleti halini almıştır[16].

Moesia bölgesi, İmparator Domitianus (81-96) döneminde artan askeri tehditlerin en aza indirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlaması amacıyla, Moesia Superior (Yukarı Moesia) ve Moesia Inferior (Aşağı Moesia) adıyla iki eyalete ayrılmış ve idari dönüşümünü tamamlamıştır[17]. Bu çalışma açısından önemli olan bölge ise Anadolu halklarının yoğun şekilde etkileşime geçtiği Moesia Inferior eyaletidir. Oescum, Novae, Nicopolis ad Istrum, Durostorum, Abritus, Marcianopolis, Zaldapa, Odessos, Kallatis, Tomis, Argamum, Troesmis ve Noviodunum gibi irili ufaklı kentleri, zengin limanları ve *Auxilia* kaleleri ile komşu eyaletlere kıyasla çok daha gelişmiş ve kentleşmiş bir görünüm sunan bu bölge Roma egemenliği altında büyük bir gelişim göstermiştir[18].

Moesia bölgesini besleyen Tuna Nehri aynı zamanda kuzeydeki Dacia Krallığı ve çeşitli barbar kabilelere karşı da doğal fakat zayıf bir sınır oluşturmuştur. Öyle ki Kral Decebalus önderliğindeki Dacia tehlikesi, bölgede fazlaca artmış ve Domitianus'un 86 ve 88 yıllarındaki seferleriyle de kontrol altına alınmaya çalışılmıştır[19]. Bu dönemde Domitianus'un ateşkes ve ağır şartları içeren barışı, Roma İmparatorluğu'nun kısa süreliğine Moesia ve Thrakia bölgelerinin güvenliğini sağlamış olsa da Roma için kalıcı bir çözüm olarak değerlendirilmemiştir. I. Oltean, Dacialıların Domitianus ile yapılan barış antlaşmasının şartlarına uyacak siyasi olgunluğa ne ölçüde erişmiş olduklarını veya söz konusu barışı korumaya istekli olup olmadıklarını tespit etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir[20]. Flavius hanedanının son üyesi Domitianus'un ardıllarından Traianus (98-117), Roma İmparatorluğu'nun askerî açıdan yeni bir genişleme evresini hazırlamıştır. Onun başlattığı Dacia seferinin ilk savaşı 102'de sona erdiğinde, Dacia Krallığı'nın önemli bir kısmı Roma birlikleri tarafından işgal edilmiştir[21]. N. Gudea ve T. Lobüscher'e göre, İkinci Dacia Savaşı'ndan itibaren, askeri birliklerin hareketliliğine paralel olarak Drobeta, Bersobis, Zavoi ve Sarmizegetusa'da dört lejyoner ordugâhı kurulmuştur[22]. Bu anlamda Traianus dönemi hem Moesia'nın sınır eyaleti hüviyetini büyük oranda yitirdiği hem de Tuna sınırının Roma hâkimiyetine geçtiği yeni bir evrenin başlangıcını oluşturmaktadır.

Dacia'nın eyalet haline getirilmesi sürecinde, yerli halkın önemli bir kısmının yerlerinden edilmesine paralel olarak hem bu dönemde hem de sonrasında Dacia ve Moesia'ya çeşitli yabancı ailelerin geldiği ya da bir devlet politikası olarak bölgeye getirildiği de bilinmektedir[23]. Roma Devleti, geç cumhuriyet döneminden başlayarak "göçü teşvik" ve daha az tercih edilen bir uygulama olarak "zorunlu nüfus hareketliliği"

---

[16] App. *ill*. 5. 30. Ayrıca bkz. Cass. Dio. 51. 23.2-27.3.
[17] Strobel 1989, s.40 vd.; Mócsy 1974, s.82-84.
[18] Karavas ve Hanscam 2023, s.1-12.
[19] Suet. *Dom*.7; Cass. Dio. 67. 6.1-67.10.3; Duch 2017, s.372-373.
[20] Oltean 2007, s.54
[21] Bkz. Diaconescu 2004, s.97.
[22] Gudea ve Lobüscher 2006, s.32.
[23] Dacia topraklarının ele geçirilmesinden sonra bölge halklarının bir yer değiştirme uygulamasına maruz kaldığı bilinmektedir. Cass. Dio. 73. 3. 3.

politikalarını benimsemiştir[24]. Eutropius'un Roma İmparatoru Traianus ile ilgili olarak, "*Dacia'yı fethettikten sonra, tarlaları ve kentleri işlemek için tüm Roma dünyasından sonsuz sayıda insanı oraya nakletmişti*" şeklindeki ifadesi de bu anlayışın bir ürünüdür[25]. L. Ruscu'nun deyişiyle bu dönemdeki gelişmeler, Thrakia ve Dacia'ya sürekli bir insan akışına yol açmıştır[26]. Tüm bu insanlar yalnızca ekonomik veya sosyal unsurlar değil, aşağıda da görüleceği üzere aynı zamanda mevcut kültürlerin taşıyıcıları olarak da işlev görmüştür[27].

Hareketlilik, Kentleşme ve Sosyo-kültürel etkileşimler

Roma egemenliği öncesinde de Anadolu liman kentlerinden çeşitli tüccarların Batı Karadeniz kıyı yerleşimleri ile ticari ve kültürel açıdan etkileşim halinde oldukları biliniyor olsa da bu süreçte bireylerin ve az sayıdaki küçük grupların etkin olduğu görülmektedir. Prusalı hatip Dion Khrysostomos, MS I. yüzyılda Karadeniz'in batı kıyıları ve Tuna civarında bulunmuş ve bu dönemde bölge kentlerinde çeşitli söylevler vermiştir. Dion'un aktardıklarından hareketle Traianus'un seferleri öncesinde Karadeniz kıyı kentleri bir takım önemli sorunlarla meşguldür[28]. Bu açıdan Traianus'un Moesia bölgesini güvenli bir eyalet haline getirmesi ve Dacia'nın da bir Roma eyaleti yapılması, bölgedeki nüfus hareketliliği açısından bir dönüm noktası olmuştur. İmparator Traianus döneminde, çeşitli idari düzenlemeler uygulamaya konulmuş, kentler güvenli hale getirilmiş ve bu sayede Moesia toprakları ile Bithynialıların yoğunlukta olduğu Anadolu halkları birbirine pek çok yönden daha da yakınlaşmıştır. Şüphesiz Traianus'un, Moesia Inferior'daki yeni veya yeniden kurulan kentler için Hellenistik etkilerin güçlü olması nedeniyle Anadolu'daki kentlerde de görülen Yunan kent devleti anlayışını temel almış olması da bunda etkili olmuştur[29].

---

[24] Woolf 2017, s.37-41.

[25] "…propterea quia Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas." Eutr. 8.6.

[26] Ruscu 2014, s.106.

[27] O. Bounegru, Tüccar ve denizcilerin yalnızca bölgenin Romalılaşma sürecinin bir parçası olmakla kalmadığını, aynı zamanda ithal malların önemli bir meta olduğu Tuna Nehri ve Karadeniz kentlerinde çeşitli Roma maddi kültür unsurlarının yayılmasını da sağladığını belirtmektedir. Detaylı değerlendirme için bkz. Bounegru 2007, s.56.

[28] "εἶλον δὲ καὶ ταύτην Γέται καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τοῦ Πόντου πόλεις μέχρι Ἀπολλωνίας. ὅθεν δὴ καὶ σφόδρα ταπεινὰ τὰ πράγματα κατέστη τῶν ταύτῃ Ἑλλήνων, τῶν μὲν οὐκέτι συνοικισθεισῶν πόλεων, τῶν δὲ φαύλως, καὶ τῶν πλείστων βαρβάρων εἰς αὐτὰς συρρυέντων. πολλαὶ γὰρ δή τινες ἀλώσεις κατὰ πολλὰ μέρη γεγόνασι τῆς Ἑλλάδος, ἅτε ἐν πολλοῖς τόποις διεσπαρμένης.*"*= "*...Getler bu vesileyle yalnızca Borysthenes'i değil, Pontos'un sol kıyısı boyunca Apollonia'ya kadar uzanan diğer kentleri de ele geçirmişlerdi. Bu nedenle, o bölgedeki Yunanların kaderi çok kötü bir duruma geldi, bazıları artık kentler kurmak için bir araya gelmiyordu, diğerleri ise topluluklar olarak sefil bir yaşam sürüyordu ve çoğu barbar halk onlara akın ediyordu. Gerçekten de Yunan anakarasının birçok bölgesinde birçok kent ele geçirilmiştir, öyle ki Yunanistan birçok bölgeye dağılmıştır."* Dion Chrys. *Or*. 36. 5. (İngilizce Çev. James Wilfred Cohoon – Henry Lamar Cosby)

[29] Ruscu 2014*,* s.107; Duch 2017, s.388.

İmparator Traianus döneminde özel yetkilerle Pontus et Bithynia valisi olan Plinius, bölge kentlerini denetlemeye başladığında Flaviuslar dönemindeki idari düzenlemelerle eyalete eklenen Byzantion kenti ile Moesia Inferior arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. İmparator Traianus'a gönderdiği bir mektupta, Byzantionluların Moesia Inferior valisine büyük miktarda ödemeler yaptığından bahsetmektedir:

...Yine aynı kentten, her yıl Moesia valisine kentin saygılarını sunmak üzere gönderilen elçilere yol masrafı adıyla verilen üç bin sestertiusluk bir ödeme alınmaktadır; ben bunun gelecekte kesilmesi gerektiğini düşündüm. Efendim, bana, bu konudaki görüşünü bildirerek kararımı doğrulamak ya da hatamı düzeltmek lütfunda bulunmanı istirham ediyorum [30].

Balkanlar ile Anadolu arasındaki ticaret ve ulaşım yolları üzerinde stratejik bir konuma sahip Byzantion'un güvenliği, Pontus et Bithynia Eyaletinin bir parçası olmasına rağmen, askeri yetkilere sahip olan Moesia Inferior Valisi tarafından sağlanmaktadır. Keza kentin güvenliği amacıyla bir *centurio*'nun da bölgeye gönderildiği anlaşılmaktadır[31]. Mektupların yazıldığı dönemde Moesia Inferior Valisi (*legatus augusti propraetor*) olarak görev yapan ismin Publius Calpurnius Macer Caulius Rufus olduğu anlaşılmaktadır[32]. Vali Plinius'un İmparator Traianus ile mektuplaşmalarında Moesia ve Bithynia ilişkisine dair çeşitli başka kanıtlar da görülebilmektedir. Bithynia bölgesindeki Sophon (Sapanca) gölü projesi için gerekli olan mühendisin sağlanması hususunda yine Moesia Inferior Valisi Macer'in yardımına başvurulması önerilmiştir [33]. Pontus et Bithynia ve Moesia Inferior Eyaletleri arasında karşılıklı destek ve idari koordinasyona önem veren bu ilişki, kendisini aynı zamanda toplumsal yönlerde de güçlü şekilde göstermiştir.

Moesia Inferior'un Karadeniz kıyı yerleşimlerinden Tomis ve Kallatis'te Herakleia Pontikeli, Prusias ad Hypiumlu ve Nikomedeialı çok sayıda isim tespit edilmiştir[34]. Kallatis kentinde bulunan ve akrabalık ilişkisine sahip kimselerin de bulunduğu kalabalık bir üye sayısına sahip olan Herakleialıar *synodos*'u, bu kentte yaşayan ve iş yapan Herakleia Pontikeliler tarafından kurulmuş ve kent içerisinde örgütlü hareket etme imkânı sağlamıştır[35]. Keza Perinthos, Tios, Nikomedeia, Abunoteikhos, Kaisareia ve Mazaka'dan bölgeye gelmiş olan kimi isimlerin de Tomis şehrinde atlı tanrı Heros kültü etrafında örgütlendiği görülmektedir[36]. Tomis ve Kallatis kentlerindeki söz konusu Anadolu halklarının büyük oranda ticaretle ilgilenen isimler ve onların aileleri olduğu anlaşılmaktadır. O. Bounegru'ya göre, Tomis kenti, Anadolu ve Doğu

---

[30] *Eidem civitati imputata sunt terna milia, quae viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum qui Moesiae praeest publice salutandum. Haec ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, domine, rogo ut quid sentias rescribendo aut consilium meum confirmare aut errorem emendare digneris*. Plin. *Ep*. x.43. (Türkçe Çev. Çiğdem Dürüşken – Erendiz Özbayoğlu)

[31] Plin. *Ep*. x. 77.

[32] Calpurnius Macer için bkz; *CIL* III 777; *I.Capidava* 292.

[33] Plin. *Ep*. x. 41-43.

[34] Curca ve Zugravu 2005, s.319-324. Pseudo-Skymnos'un aktardığına göre (Ps. Skym. 758), Herakleialılar bir kehanet sonucu Kallatis kentini kurmuştur. Bu anlamda iki kent arasındaki ilişki tarihsel bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır.

[35] *I.Callatis* 72 = *SEG* 24, 1037.

[36] *I.Tomis* 129. Ayrıca bkz. Mihailescu-Birliba 2012, s.125.

Akdeniz'den Tuna Nehri kıyılarına ve hatta Moesia'nın iç kesimlerine uzanan transit ticareti yöneten başlıca *emporion* konumundaydı ve bu sebeple Anadolu'daki kentlerin de fazlaca temasa geçtiği bir liman yerleşimi durumundaydı[37].

Anadolu halklarının bölgeyle olan etkileşimi zamanla kıyı yerleşimlerinden iç bölgelere de ilerlemiştir. Moesia Inferior Eyaletinin iç bölgelerinde yer alan ve İmparator Traianus döneminde kurulmuş olan Ulpia Nicopolis ad Istrum kentinden Apphos oğlu Iason adlı Prusias ad Hypiumlu bir hayırseverin kente kendi bütçesinden Zeus Hypsistos'a adanan bir tapınağın inşaat masraflarını karşılaması bu kişinin kentte uzun süreli veya kalıcı olarak yaşamını sürdüren ve burada iş yapan birisi olduğunu göstermektedir[38]. Moesia'nın ve Thrakia'nın çeşitli bölgelerinde çeşitli zanaatkârların varlığı da bilinmektedir. İtalya'dan Kuzey Afrika'ya kadar pek çok önemli kentte de mimarlık ve ustalık yaptıkları bilinen Nikomedeialı mermer ustalarına bu bölgede de rastlanmaktadır[39]. Dahası mimari bir iş için Nicopolis ad Istrum'da bulunduğu anlaşılan Nikomedeialı *lithoksoos*ların (taş kesici) Herakles'e adadıkları adak yazıtında bu kentte ἡ σύνοδος Νεικομηδέων λιθοξόων adıyla bir *synodos* altında kendi mesleki derneklerini oluşturdukları okunabilmektedir[40]. Ayrıca Nikaia ve Nikomedeialıların bu türden işlerde çalışan zanaatkârlar yetiştirdikleri ve bunların bir kısmının da Nicopolis ad Istrum'a geldiği bilinmektedir. Nicopolis ad Istrum'daki Mithras kültü koruluğuna adanmak üzere yapılmış olan bir *Tauroktoni* (boğa öldüren Mithras betimlemesi) rölyefinde Bithynialı bir diğer taş ustası Nikomedeialı Phoibos'un adı/imzası yer almaktadır[41]. Yapı inşa işlerinde hizmet veren Bianor oğlu Nikaialı *domotekton* (mühendis/ inşaat ustası) Gaius'un da yine Nicopolis ad Istrum'da çalıştığı ve buradaki Capitolina *phyle*sine dahil olduğu anlaşılmaktadır[42]. Tomis kentinde de benzer şekilde Hermogenes adlı Ankyralı bir ismin çifte yurttaşlık elde ederek kentteki Oinopes adlı *phyle*'ye dahil olduğu bilinmektedir. Yazıtın 10-13. satırlarında geçen "μὲν ἐσεῖδον ἐγὼ γαῖαν πᾶσαν τε ἔπλευσα θάλατταν· ἦν γὰρ ἐμοὶ γενέτης καὶ γαμέτης ναύκληροι" (*Ben yeryüzünün tamamını gördüm ve denizlerin hepsinde yol aldım; çünkü babam da eşim de naukleros [denizci] idi*) ifadesinden hareketle bu ismin bölgedeki diğer pek çok kişi gibi denizci olduğu anlaşılmaktadır[43]. Nitekim Moesia bölgesi, II. yüzyıl başlarında güvenli bir bölge haline getirilmesinin de etkisiyle deniz tüccarlarından taş ustalarına kadar pek çok meslek grubundan Anadolu kökenli kişiler için zenginleşmeye ve iş yapmaya olanak sağlayan bir bölge olarak öne çıkmıştır. O. Bounegru da Moesia, Thrakia ve Batı Karadeniz kıyıları ile Anadolu'nun kuzeybatısının Roma hâkimiyeti altında gerçek anlamda (Hellenistik ve

[37] Bounegru 2007, s.55.

[38] Ἰάσον Απφου Προυσιεὺς ἀπὸ Ὑπίου τὸν ναὸν Θεοῦ Ὑψίστου ἐκ τῶν ἰδίων κατεσκεύασεν. (Bkz. Sharankov 2014, s. 30-31).

[39] Bithynialıların Moesia ve Thrakia'daki mermer ustalığı ve ticaretine ilişkin olarak bir ön okuma için bkz. Ward-Perkins 1980, s.23-69; Avram 2013b, s.271-287; Russell 2013, s.205-206; Mermer üretimi, ticareti ve kullanımının meydana getirdiği hareketlilik ile yeni rotalara ilişkin olarak ayrıca bkz. Fischer 2021, s.51-67.

[40] *IGBulg* II, 674; Ruffing 2006, s.138.

[41] *I.Histria* 374.

[42] *IGBulg* II, 690.

[43] *I.Ancyra* G10.

Roma ekonomik uygulamalarının da bir arada görüldüğü) ekonomik bir ortaklık oluşturduğunu ifade etmektedir [44].

Bölgenin sınır hüviyetine de sahip olması, Tuna Nehri boyunca uzanan Troesmis, Durostorum, Novae, Oescum ve Libida gibi küçük ölçekli liman yerleşim yerlerinin de kentsel karakterini etkilemiştir. Bu kentlerde ele geçirilen yazıtların gösterdiği üzere bu kentlerde Anadolu'daki çeşitli bölgelerden gelen asker kökenli bireyler ve ailelerin varlığı bilinmektedir[45]. Orta Anadolu'daki Amorion, Ankyra gibi kentlerden, Lykia-Pamphylia ve Pontus et Bithynia eyaletlerinden ve hatta Suriye'den dahi Moesia Inferior'un kırsal alanlarına gelerek buraya aileleriyle birlikte yerleşen asker kökenli isimlerin Tuna bölgesi için önemli bir diğer bileşen olduğu kabul görmektedir[46]. Özellikle Troesmis kentinde bulunan, II- III. yüzyıllara tarihlendirilen bir dizi Latince yazıttan da anlaşıldığı üzere, Amastris, Nikaia, Ankyra, Laodikeia vd. kentlerden gelen *Legio V Macedonica* mensubu asker kökenli kişiler ve aileleri bölgede ağırlıktadır[47]. Bölgede hekimlik işiyle, özellikle askeri hekimlikle meşgul olan pek çok kimsenin de Anadolu'daki kentlerden geldiği bilinmektedir[48]. Bu anlamda Nicopolis ad Istrum ve Marcianopolis kentlerinin egemenlik alanları arasında kalan Pliska adlı modern yerleşim yerinde bulunan ve Bithynia kökenli bir hekime ait olduğu anlaşılan mezar steli kentteki farklı meslek grubundan bir diğer Bithynialıyı ve onunla ilişkili kimselerin varlığını göstermesi açısından oldukça değerlidir. Marcus Octavius Aper isimli bir Nikomedeialı da Traianus döneminde bölgeye gelerek burada çalışmaya başlamış ve bir süre sonra aynı kentte yaşamını yitirmiştir[49]. M. Octavius Aper'in, kardeşi Octavius Domitius'un da mensubu olduğu *Limes Moesiae*'deki Troesmis'te konuşlanmış olan *Legio V Macedonica*'nın askeri hekimi olduğu düşünülmektedir[50]. Nicopolis ad Istrum'un kuzeyindeki Novae'de ordugâhı bulunan ve pek çok Doğu eyaletinde de görev almış olan, *Legio I Italica* ve ona bağlı çeşitli birliklerin de Anadolu ve Doğu kökenli unsurları bölgeye getirdiği bilinmektedir[51]. Bu açıdan Moesia Inferior kentlerinin askeri veya ticari niteliği, buralara yerleşen grupların kimlerden oluştuğunun da büyük oranda belirleyicisi olmuştur.

Komşu eyalet Makedonia'da bulunan Philippoi kenti egemenlik alanında da Bithynia kökenli kimselere rastlanmaktadır. Prusias ad Hypiumlu Papius oğlu

---

[44] Bounegru 2007, s.55.

[45] Mihailescu-Birliba 2019, s.129-151; Mihailescu-Birliba ve Piftor 2005, s. 331-337; Baltac ve Paraschiv-Grigore 2013, s.156-158.

[46] Alexandrov 2012, s.199-207; Mihailescu-Birliba 2019, s.137-142. Bu kentlerdeki Anadolu kökenli bireylerin varlığı IV. yüzyıla kabur uzanmaktadır. Flavius Zosimos adlı bir Ephesoslunun koruyucu Liber Pater'e adak yazıtı veya *Legio V Macedonica*'nın *primipilarius*'u Flavius Euphorbios adlı bir Phokaialının *pro salute* yazıtı bu bağlamda dikkat çekici örneklerdendir. Bkz. *ILBulg* 8,b; *ILBulg* 10.

[47] Galatia kökenliler: *I.Capidava* 135, 155, 174, 183; Bithynia, Paphlagonia ve Pontos kökenliler: *I.Capidava* 160, 171, 184, 186, 192, 196; Ayrıca bkz. Petculescu 2006, s.34; Curca ve Zugravu 2005, s.318-319; Mihailescu-Birliba 2012, s.121-128.

[48] Dana 2016, s.105 vd.

[49] Conrad 2004, No.316; Aparaschivei 2010, s.145; Mihailescu-Birliba 2019, s.142.

[50] Dana 2016, s.113, No. 47; *Limes Moesiae* için bkz. Moreau 2024, s.319-327.

[51] Dyczek 2019, s.241 vd.

Demetrios[52] ve yine aynı kentten Demetrios'un eşi adına diktirdiği mezar stelleri[53] ile Nikaia'dan genç bir yaşta ve dönmemek üzere Philippoi'a gelen ve burada yaşamını yitiren sanat ve güreş yeteneği olduğu belirtilen adı okunamayan bir kimsenin mezar epigramı[54], Anadolu kökenli kimselerin Aşağı Tuna yakınlarında kalan Philippoi gibi çevre yerleşimlere de gittiklerini göstermektedir. Thrakia'daki Philippopolis'te ise 70 yaşında yaşamını yitiren Bithynia'daki Apameia (Myrleia) kentinden tüccar Maximus'un mezar epigramı, söz konusu kişinin de bölgede oldukça saygın bir konuma ulaştığını göstermektedir[55]. Görüldüğü üzere yalnızca Moesia Inferior'da değil yakın çevresinde de Anadolu kökenli kişilerden bazıları kent yaşamında görünürlüğe ve ekonomik güce sahip kimseler durumundadır[56].

Anadolu halkları ile Tuna kentleri arasındaki yakın ticari ve kültürel ilişkiler, bu eyaletler arasında kültürel, ekonomik ve dini bir takım başka benzerliklere de ortam hazırlamıştır. Bithynia'daki "Statthaltergewichte (vali ağırlıkları)" olarak adlandırılan ve bir tür resmî belge niteliğindeki pazar ağırlıklarının da Moesia ve Thrakia'daki ağırlıklarla büyük benzerliklere sahip olduğu bilinmektedir[57]. Nicopolis ad Istrum yakınlarındaki *Lesicheri Obeliski* olarak bilinen dikilitaş ve Nikaia'daki C. Cassius Philiskos Dikilitaşı başta olmak üzere, Bithynia ile Moesia Inferior kentleri arasında dinsel ve törensel mimari anlamında güçlü bir ilişki ve etkileşim de görülmektedir[58].

S. Conrad, Karadeniz'deki Moesia Inferior'un iç ve kıyı kentlerinde mezar stelleri yapan yerel atölyelerin üslup ve şekil özellikleriyle Kyzikos ile Kuzey Batı Anadolu'daki diğer bölgelerdeki atölyelerden etkilendiğini[59], fakat *Limes Moesiae*'de bu etkinin zayıf olduğunu belirtmektedir[60]. Özellikle rölyefli mezar stellerindeki cenaze töreni sahnesi olan kline üzerinde uzanan erkek ile onun sağ veya sol tarafında oturur şekilde betimlenen kadın tasviri en yaygın etki olarak kabul edilmektedir[61]. Bölgedeki mezar stellerindeki yazıtlarda kullanılan terimler ve tasarım yani epigrafik üslup konusunda da Bithynia'dan

---

[52] Lemerle 1935, 153, 48.

[53] *I.Philippi* 073/G294; *SEG* 2, 428.

[54] …ου Σεπτιμ(?)[— — — — — — — — — — — —]/ [ἄ]στυ δὲ Νικαίης προλιπὼν [καὶ δώματα πατρὸς] /[ἀμφ]ετὲς Ἀσκανίην ἀπονοστεῖν [οὐκέτ' ἔμελλον]·/ [ἧμη]ν δ' ἡλικίης βούπαις· θάνον οὔτι τοιοῦ[τον]/ [κά]λλος ἐν ἀνθρώποισι λιπὼν μετ' ἐμ<α>υτὸν [ἅπασιν]./ [κ]αί μοι γεινομένῳ δῶρ' ἀθάνατοι δόσαν αὐτ[οὶ]/ [ἄ]μφω ἀριστεύειν ἠμὲν Μούσας ἠδὲ παλ[αίστραν]. (Bkz. Salac 1923, s.84-86; *SEG* 2, 424.)

[55] Sharankov 2007, s.1343-1350; *SEG* 57, 635; Jones 2011, s.96-98.

[56] I. Piso, Dacia'daki yerleşim yerlerinden ele geçirilmiş olan 66 farklı epigrafik belgeyi kullanarak hazırladığı çalışmasında, Anadolu kökenli kişilerin Dacia topraklarında yer alan Ampelum, Alburnus Maior ve Apulum gibi birkaç kentte yoğunlaştığını ve bu kişiler arasında da Bithynia, Phrygia, Galatia ve Paphlagonia'dan gelenlerin ağırlıklı olduğunu belgelemiştir. Bkz. Piso 2018, s.37-70.

[57] Weiss 2005, s.430-435. Bithynia bölgesindeki ağırlıklarla ilgili olarak bkz. Dönmez-Öztürk ve diğerleri 2008, s.243-260.

[58] Delchev ve Raycheva 2018, s.250 vd.

[59] Conrad 2004, s.61-62, 85.

[60] Conrad 2021, s.111-112.

[61] Conrad 2004, Tafel 22 vd.

çok güçlü şekilde etkilendiği bilinmektedir[62]. Keza heykellerden rölyeflere kadar Moesia Inferior'daki heykel atölyelerinin Bithynia'daki gelenekten etkilendiği anlaşılmaktadır. A. Schäfer ise bu etkinin yalnızca mezar stelleri ve heykellerde olmadığına aynı zamanda bunlara paralel olarak dinsel bir etkinin kalıcı şekilde var olduğuna değinmektedir[63]. *Legio I Italica*'daki Anadolu ve Doğu kökenli askerler sayesinde başta Kybele (Mater Magna / Matris Deum) olmak üzere çeşitli kültler de Novae ve çevresinde *dendroforis et dumopireti* adıyla kendilerini tanımlayan bir kült derneğince tapınım görmüştür[64].

M. Raycheva de Anadolu kökenli halklar için cazip bir nokta olduğu bilinen Cillae kentinde imparator kültüyle ilişkilendirilen *sebastophantes* adlı dini nitelikli unvanın bulunuyor olunuşunu da imparator kültü tapınım pratiklerinin Anadolu'dan özellikle de Bithynia veya Galatia'dan taşınmış olabileceği şeklinde özetler[65]. Keza Moesia Superior[66] ve Dacia bölgesindeki dini yapının da Dionysos'tan Glykon'a kadar Pontos et Bithynia'dan, Galatia'dan ve bunların içindeki çeşitli Phrygialı unsurlardan önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır[67].

MS IV. yüzyılın önemli kaynaklarından olan Themistius'un söylevleri de Roma İmparatorluk dönemi Aşağı Tuna bölgesindeki Anadolu kökenli halklara ilişkin farklı yorumlar yapmaya imkân veren bazı ipuçları sunmaktadır. Bu dönemde Roma'nın Tuna sınırlarını aşarak Balkanlara ve Trakya'ya kadar inmiş olan Got halklarının acilen çözülmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkması Themistius'un da söylevinde yer verdiği bir konudur[68]. Themistius, böyle bir ortamda İmparator I. Theodosius'a verdiği söylevinde, Bithynialıların ve Phrygialıların (olumsuz bir seçenek olarak sunmakla birlikte) bir anlamda bölgeyi nüfuslandırmak için kullanılabileceğini öne sürmektedir[69]:

... O zaman, ölülerle dolu bir şekilde mi daha doğru olurdu Thrakia, yoksa çiftçilerle mi? Mezarlarla mı yoksa yaşayan insanlarla mı doldurmalı? Yabani bir arazide mi ilerlemeli yoksa ekili topraklarda mı? Öldürülenlerin sayısını mı yoksa toprağı işleyenleri mi saymalı? Oraya mümkünse Phrygleri ve Bithynialıları mı iskân etmeli yoksa boyun eğdirdiklerimizle uyum içinde mi yaşamalı? Oradan dönenlerden duyduğuma göre, onlar [Gotlar] kılıçlarının ve göğüs zırhlarının metallerini artık

---

[62] Avram 2013a, s.287; Çeşitli komşu eyaletlerde de Phrygia etkili mezar stelleri bilinmektedir. Bkz. Carrington 1974, s.239-245.

[63] Schäfer 2004, s.182.

[64] *L. Oppius Maximus sacerdos M(atris) D(eum) dendroforis et dumopiretis d(edit) d(edicavit)*. *I.Novae* 34. Lubotsky 1997, s.10; Dyczek 2019, s.246.

[65] *IGBulg* III,1 1517; *IGBulg* V, 5550; Raycheva 2023, s.57.

[66] Gavrilović Vitas 2024, s.403-414.

[67] Schäfer 2004, s.184 vd; Avram 2016, s.78; Piso 2018, s.37-70.

[68] Kettenhofen 1992, s.291-313; Hostein 2017, s.37-64; De Blois 2017, s.42-54; Krş. Goltz 2008, s.449-464; Schwarcz 2020, s.389-402; Stein 2023, s.290 vd.

[69] Themistius'un bu söylevi, İmparator I. Theodosius'un Gotlarla 382 yılında yaptığı barış anlaşması neticesinde Roma topraklarına yerleştirilme süreciyle doğrudan ilişkili ve Theodosius'un uygulamalarına meşruiyet sağlama amacı taşıyan politik bir söylevdir. Scharf 2001, s.26-27; Pilevneli-Çubuk 2025, s.522 vd.

çapalara ve oraklara dönüştürüyorlarmış ve Ares'e uzaktan saygı gösterirken, Demeter ve Dionysos'a dualar ediyorlarmış...[70]"

İmparatorluk bünyesinde yaşayan pek çok halk söz konusu iken, IV. yüzyıldaki Got hareketliliğine bir çözüm olarak Themistius'un neden çeşitli Anadolu halklarını kültürel ve siyasi bir projenin aktörleri olarak sunduğu sorusunu sormak mümkündür. Phrygia veya Bithynia'nın IV. yüzyılda imparatorluğu nüfuslandıracak kadar kalabalık bölgeler olmadığı da bilinmektedir. Keza IV. yüzyılın ikinci yarısında bu eyaletler kıtlıklardan, depremlerden, nüfus hareketliliğinden ve üretim sorunlarından mustaripti. M. Whitby'ye göre, 358 depreminden sonra Nikomedeia ve çevresi eski refahına asla kavuşamamıştır[71]. Ayrıca yeni başkent Constantinopolis'in nüfuslandırma politikasının devam etmesinin de Nikomedeia üzerinde olumsuz bir etkisi de olmuş olmalıdır. Hem deprem korkusu hem de kentsel yaşamdaki ekonomik canlılığın büyük oranda yitirilmesi Nikomedeia ve genel olarak Bithynia nüfusunun azalmasına veya nüfus artış hızının yavaşlamasına neden olmuştur[72]. Netice itibarıyla çeşitli sebeplerden dolayı bölgede başka bölgelere aktarılacak ölçüde bir nüfus söz konusu değildir. Aynı dönemlerde Phrygia bölgesi de demografik yapıyı olumsuz etkileyebilecek bir sorunla karşılaşmış, 370/371'de Phrygia'da meydana gelen büyük kıtlık, nüfusun seyrekleşmesine neden olmuştur. Sokrates Skholastikos, Phrygialıların yiyecek kıtlığı nedeniyle Constantinopolis şehrine ve diğer eyaletlere kaçtıklarını, Phrygia'da yaşamaya devam halkın beslenme ihtiyacını karşılamak içinse denizaşırı ülkelerden ve Karadeniz'den tahıl tedarik edildiğini yazar[73].

S. Schmidt-Hofner, Themistius'un Bithynia ve Phrygia'ya yaptığı vurguyla aslında bu bölgelerde özel mülk sahibi olan elitlerin endişelerine odaklandığını ve Gotlarla uyum içinde yaşamak için onların desteğini aradığını ileri sürmektedir[74]. Aynı zamanda

---

[70] Πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλῆσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; Καὶ τάφων ἀποδεῖξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; Καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰργασμένης; Καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονευμένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; Καὶ μετοικίζειν, εἰ τύχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα; Ἀκούω παρὰ τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων ὅτι μεταποιοῦσι τὸν σίδηρον ἐκ τῶν ξιφῶν καὶ τῶν θωράκων εἰς δικέλλας νῦν καὶ δρεπάνας, καὶ τὸν Ἄρην πόρρωθεν ἀσπαζόμενοι προσεύχονται Δήμητρι καὶ Διονύσῳ. Them. *Or*.16, 211a-211b. Krş. Maisano 1995, s.604-605; bkz. Pilevneli-Çubuk 2025, s.526.

[71] Whitby 2006, s.455-456.

[72] Karakuş 2024, s.411-419.

[73] Socr. *Hist. eccl*. 4,16.

[74] S. Schmidt-Hofner'in (2017, s.394-395) bu konudaki yorumu şu şekildedir: "*And for those in the audience who did not want to let themselves be convinced so easily, Themistius resorted to a subtle threat: would it be better, he asked in the passage quoted above to re-settle Thrace with Phrygians or Bithynians than with Goths? Phrygia and Bithynia belonged to the hinterland of Constantinople and the heart of the Eastern empire, where many members of the elite present in the audience had possessions.*" = "*Dinleyiciler arasında bu kadar kolay ikna olmak istemeyenler için Themistius ince bir tehdide başvurdu: Yukarıdaki pasajda alıntılandığı üzere; "Trakya'yı Gotlar yerine Phrygialılar veya Bithynialılarla yeniden iskân etmek daha mı iyi olurdu" diye sordu. Phrygia ve Bithynia, Constantinopolis'in hinterlandı ve Doğu İmparatorluğu'nun kalbi durumundaydı ve dinleyiciler arasındaki elitlerin birçoğunun burada mülkleri bulunuyordu.*"

Themistius'un buradaki sözlerine tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşmak da uygun olacaktır. Şüphesiz ki, Themistius bu söylevinde Anadolu halklarının bölgeyi nüfuslandırmak için kullanılmayacağının farkındaydı ve söylevinin böyle bir amacı da yoktu. Bu söylev temel olarak İmparator I. Theodosius'un Got Politikasıyla ilişkili ve onu destekleyen bir işleve sahipti. Bununla birlikte Bithyn ve Phryg halklarının bilinçli olarak seçildiğini söylemek de mümkündür, çünkü bu halklar Hellenistik dönemden itibaren Tuna çevresinde yaşamaya başlamış ve Roma İmparatorluk döneminde bölgesel anlamda da görünür hale gelmiştir. Keza Constantinopolis'te *praefectus urbi* olarak görev yapmış olan Themistius'un Tuna ve Anadolu bölgeleri hakkında doğrudan tanıklığa ve pek çok tarihsel bilgiye sahip olduğunun bilinmesi, söz konusu söylevdeki atıflarını daha da değerli hale getirmektedir[75]. Kısacası Themistius'un 16. söylevindeki "Bithynialılar ve Phrygialılarla Thrakia'yı iskân etme" ifadesi, II. – III. yüzyıllardaki nüfus hareketliliğini hatırlatan ve aynı zamanda I. Theodosius'un Balkanlardaki politikasını destekleyen retorik bir tarihsel çağrışım olarak düşünülmelidir[76].

Tüm bu bilgilerden hareketle, Aşağı Tuna kentlerine gelen Anadolu halkları genel olarak, a) askeri kariyere sahip kimseler- veteranlar ve aileleri, b) bölgeler arası ticaret yapan tüccarlar, c) yerleşik olarak çalışan zanaatkârlar ve işçiler, şeklinde gruplandırılabilir. Bu hareketlilikte, modern ismiyle Dobruca olarak bilinen kıyılar, önemli limanları ve ekonomik potansiyeliyle ilk aşamayı oluşturmuş; daha sonrasında ise Moesia, Thrakia ve Dacia'nın diğer bölgeleri iş yapmak için cazip yerler halini almıştır. L. Mihailescu-Birliba, özellikle II. yüzyıl sonlarında Dacia'daki Apulum'un da yoğun şekilde yerleşime tanık olduğunu belirtmektedir[77].

Epigrafik belgelerin III. yüzyıldan itibaren azalmasına ek olarak Roma'nın Tuna sınırında yaşadığı büyük sorunlar bölgenin nüfus ve başka bölge halklarıyla etkileşimi açısından büyük bir gerileme evresine neden olmuştur. Geç Antikçağ'da Anadolu kökenli kimselerin iç bölgelerde görülmemesine karşın kıyı yerleşimlerindeki halklarla ticari ve sosyal açıdan ilişkilerini sürdürmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan Geç Antikçağ başlarında kıyı bölgelerde özellikle de Odessos'ta Anadolu kökenli halkların halen yaşamaya devam ettikleri veya bölgeye ticaret yapmaya geldikleri tespit edilebilmektedir[78]. Bu kentten ele geçilmiş olan V.-VI. yüzyıla tarihlendirilen epigrafik belgeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Arkeolojik ve epigrafik veriler VI. yüzyılda Tuna bölgesinde kentsel gelişmelerin yaşandığını ve bu süreçte Anadolu kökenli kimselerin de kentlerde görünür olduklarını göstermektedir[79]. Bithynia'daki Xion köyü olarak adlandırılan bir yerleşimden gelerek Odessos'ta yaşamını yitiren Bithynialı bir kadın ve Bithynialıların bir başka köyü olan Bambolos'tan olduğu belirtilen keten tüccarı Stephanos, Bithynia'dan gelerek Moesia topraklarında yaşamını yitirdiğini bildiğimiz isimlerdendir[80]. Tomis kentinde bu dönemde keten tüccarları için bir ambarın mevcut

[75] Vanderspoel 1995, *passim*; Karakuş 2025, s.295.
[76] Them. *Or*.16, 211a-211b
[77] Mihailescu-Birliba 2012a, s.41.
[78] Besevliev 1970, s.25-26.
[79] Mocsy 1974, s.297; Poulter 1996, s.97.
[80] *SGLIBulg* 249 = *ICG* 4230; Krş. *I.Ancyra* 383.

olduğunun bilinmesi de en azından Anadolu (ve Karadeniz'in diğer bölgeleri)-Tuna hattındaki ticari faaliyetlerin devam ettiğinin mimari bir göstergesi olarak kabul edilebilir[81]. Paphlagonia-Pontos bölgesindeki Hadrianopolis kentinin sınırları içinde kalan, Gdameos bölgesinden kürk tüccarı Sisinnios'un karısı Eustathia'nın[82], yine aynı kentin egemenlik alanındaki Kitoreis köyünden bir başka kürk tüccarı Nektarios'un eski eşi Eulampia'nın[83] ve yine aynı köyden geldiği bilinen adı okunamayan bir başka kişinin mezar stelleri[84], Bithynia- Pontos kentleri ile Moesia kentleri arasındaki ticari ve sosyal ilişkilerin Geç Antikçağ'daki devamlılığını gösteren dikkat çekici örneklerdir. Benzer şekilde Orta ve Batı Anadolu kökenli kişilerin de bölgedeki varlığı epigrafik belgeler aracılığıyla takip edilebilmektedir. Phrygia Salutaris eyaletinin Kotiaion kenti sınırları içerisinde yer alan Kikidadon bölgesinden gelen Amazonia adlı bir kadın[85], Asia eyaletindeki Pele Adası'ndan (=Hekim Adası/ İzmir-Urla) geldiği anlaşılan *naukleros* Oksykholios ve oğulları[86], Galatia'daki Balgatia'dan Eugenios ve Matrona'nın oğulları Euphemi(o)s burada yaşamlarını sürdürdüğünü bildiğimiz diğer isimlerdir[87].

Sonuç

Karadeniz kıyı kentlerinin Yunan Kolonizasyon Dönemine değin uzanan tarihsel, ekonomik ve kültürel ortaklıkları, Helenistik dönem ve Roma hakimiyeti altında çok daha güçlü şekilde görünür hale gelmiştir. Çok sayıda epigrafik belgenin gösterdiği üzere, Nikomedeia veya Herakleia Pontike'den Karadeniz'in Batı Kıyısındaki Tomis'e veya bir başka Karadeniz liman kentine seyahat etmek bölge halkı için olağan bir ticaret rotası olarak görülmüştür. *Moesia Inferior* ve *Pontus et Bithynia* eyaletleri arasındaki başta sosyo-ekonomik ve coğrafi yakınlık, güvenlik ve bayındırlık işleri gibi idari konularda da görünür olmuştur. Vali Plinius'un Byzantion kentinin güvenliği veya Sophon Gölü projesine ilişkin mektuplaşmalarında da bu ilişki açıkça görülebilmektedir.

Tüm bu tarihsel, ekonomik ve kültürel ortaklıklar, MS. II. yüzyıl başlarından itibaren yoğunlaşan, Anadolu'dan Tuna'ya uzanan toplumsal bir etkileşim alanına da dönüşmüştür. MS. I. yüzyılda Moesia topraklarında Roma egemenliğinin kurulması ve İmparator Traianus döneminde Dacia bölgesinin ele geçirilmesiyle birlikte Moesia'daki ticaret yollarının ve limanların güvenli hale gelmeye başlaması, Anadolu kökenli toplulukların bölgeye hareketliliğini de teşvik etmiştir. Şüphesiz ki Moesia bölgesi, Phrygia, Bithynia, Paphlagonia vb. gibi coğrafyalarda yaşayanlar tarafından bakir bir ekonomik saha olarak görülmüş ve başta taş ustaları ve tüccarlar olmak üzere çeşitli ekonomik grupları kalıcı olarak kendisine çekmiştir. Prusias ad Hypiumlu Apphos oğlu Iason adlı tüccar iş yaptığı Nicopolis ad Istrum kentinde hayırsever mertebesine yükselmiş, Nikaialı *domotekton* Bianor oğlu Gaius da yine bu kente iş yapmaya gelmiş

[81] Poulter 1996, s.110.
[82] *SGLIBulg* 100 = *ICG* 4183.
[83] *SGLIBulg* 102 = *ICG* 4185.
[84] *SGLIBulg* 101 = *ICG* 4184.
[85] Besevliev 1970, s.25-26.
[86] *ICG* 4180.
[87] *SGLIBulg* 111 = *ICG* 4203.

ve burada çiftte yurttaşlık elde etmiştir. Benzer şekilde Hermogenes adlı Ankyra kökenli bir *naukleros* da Tomis kentinin yurttaşlığını da almıştır. Moesia'da iş yapan veya yerleşik olarak yaşayan Anadolu halklarının kendi vatanlarıyla ilişkilerinin ne şekilde devam ettiğine dair yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu isimlerin kendi vatanlarında sınırlı bir ekonomik alana sahip orta-küçük ölçekli zanaatkâr, tüccar ve girişimciler oldukları söylenebilir. Bithynia, Phrygia, Galatia gibi bölgelerden gelen kimi isimlerin ise, idari ve askeri yatırımlar sayesinde çekim noktası halini alan Moesia Inferior'da sadece sıradan yabancılar veya yeni yurttaşlar olmaktan daha fazlası yani sermaye sahibi yeni elitler veya saygın zanaatkârlar halini aldığı görülmektedir.

Limes Moesiae'deki Troesmis, Novae, Durostorum gibi kentlerde azımsanmayacak sayıdaki Anadolu kökenli askerlerin aileleriyle birlikte yerleşmeleri de sosyo-ekonomik etkileşim açısından bir diğer önemli bir gelişmedir. *Legio V Macedonica* mensubu olarak Anadolu'dan gelen asker kökenli bireylerin varlığı, onlarla ilişkili aile üyeleri ve çeşitli meslek gruplarını bölgeye çektiği de anlaşılmaktadır. Bu açıdan Roma İmparatorluk dönemi Anadolu kentlerindeki çeşitli zanaatkâr, tüccar ve asker kökenli isimler sayesinde bölgeler üstü etkileşimde önemli bir yer sahip olduğu görülmektedir.

Moesia Inferior ve çevre bölgelerdeki çeşitli yerleşimlerde ele geçirilmiş olan arkeolojik ve epigrafik buluntular, II. yüzyıldan itibaren sayıları daha da artan Anadolu kökenli halkların ayrıca önemli birer kültür taşıyıcısı olduğunu ve bölgede yerel kültürün şekillenişe katkı sağladığını göstermektedir. İmparatorluk içi bütünleşme ve ortak kültür havzaları yaratan bu süreç, ilk olarak Helenistik dönemden beri etkileşimde olunan Batı Karadeniz'deki Tomis gibi kıyı kentlerinde başlayan ticari yaşam üzerinde şekillenmiş, sonrasında komşu yerleşimler ve Nicopolis ad Istrum'dan Dacia'daki Apulum'a kadar uzanmıştır. Odessos ve Tomis gibi Moesia kıyı kentlerinde bulunmuş olan, IV- VI. yüzyıllara tarihlendirilen çeşitli mezar stelleri, özellikle Bithynia, Galatia veya Paphlagonia halkları ile halen ticaret ve evlilikler yoluyla canlı tutulan bağları belgeler niteliktedir.

Ayrıca Themistius'un (*Or*. 16.) söylevinde Thrakia topraklarına Phrygia ve Bithynialıların yerleştirilmesine ilişkin yaptığı politik gönderme, Aşağı Tuna bölgesindeki Anadolu kökenli nüfusun, II-III. yüzyıllar gibi yoğun hareketlilik dönemlerinden sonra dahi bölgesel ve tarihsel bir aktör olarak bilindiğini göstermektedir. Netice itibarıyla Anadolu kökenli halklar, Tuna eyaletlerindeki yerli halklara göre Hellen ve Roma kültürünü daha erken benimsemiş olmaları sayesinde, söz konusu toprakların imparatorluğa entegre olmasında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte mimari, heykel ve epigrafik gelenek yönünden de güçlü bir etkiye sahip olan Pontos, Bithynia, Galatia ve Phrygia gibi bölgelerin yerel tanrıları ve kültleri de Tuna eyaletlerindeki hâkim inanışlar arasına girmiş ve bölgeler arası dinsel ortaklıkların gelişmesine imkân sağlamıştır.

KAYNAKLAR

a. Modern Araştırmalar

Alexandrov 2012 — Oleg Alexandrov, "Ethnic and Social Composition of the Roman Army in Moesia Inferior: soldiers from Asia Minor and the eastern provinces of the Roman Empire", *Armées grecques et romaines dans le nord des Balkans*, ed. Aliénor Rufin Solas, Akanth, Gdansk, s.199-207.

Aparaschivei 2010 — Dan Aparaschivei, "Being Physician in Moesia Inferior", *Dacia*, 54, s.141-156.

Arnaud 2020 — Pascal Arnaud, "Polysemy, Epigraphic Habit and Social Legibility of Maritime Shippers: Navicularii, Naukleroi, Naucleri, Nauculari, Nauclari", *Roman Port Societies: The Evidence of Inscriptions*, ed. Pascal Arnaud – Simon Keay, Cambridge University Press, Cambridge, s. 367-424

Avram 2013a — Alexandru Avram, "Les Bithyniens en Thrace, en Mésie inférieure et dans le Pont Nord à l'époque impériale", *L'Anatolie des peuples, des cités et des cultures (IIe millénaire av. J.-C. – Ve siècle ap. J.-C.). Colloque international de Besançon - 26-27 novembre 2010. Volume I. Autour d'un projet d'atlas historique et archéologique de l'Asie Mineure. Méthodologie et prospective*, ed. Hadrian Bru – Guy Labarre, Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité, Besançon, s. 111-132.

Avram 2013b — Alexandru Avram, "Quelques remarques sur la terminologie grecque de la tombe dans les inscriptions de Thrace et de Mésie Inférieure", *Thrakika Zetemata II. Aspects of the Roman Province of Thrace*, ed. Maria-Gabriella G. Parissaki, De Boccard, Athens, s.271-287.

Avram 2016 — Alexandru Avram, "Two Phrygian Gods Between Phrygia and Dacia", *Colloquium Anatolicum*, 15, s.70-83.

Baltac ve Paraschiv-Grigore 2013 — Adela Baltac – Ioana Paraschiv-Grigore, "Un altar votiv miniatural din așezarea romană de la Ostrov (Punctul Ferma 4), jud. Constanța", *Cercetări Arheologice*, 20, s.156-158.

Besevliev 1970 — Veselin Besevliev, "Grabinschrift einer Phrygerin aus Kikidadon in Odessos", *Klio*, 52, s.25-26.

Bounegru 2007 — Octavian Bounegru, "Le Pont Gauche et Rome: traditions hellénistiques et modèles commerciaux romains", *Classica et Christiana*, 2, s.49-58.

Bounegru 2013 — Octavian Bounegru, *Mercator. Studien zur antiken Wirtschaft im Pontosgebiet und in der Ägäis* (= Antiquitas II), Parthenon Verlag, Kaiserslautern.

Brixhe ve Lejeune 1984 — Claude Brixhe– Michel Lejeune, *Corpus des inscriptions paléophrygiennes: I: Texte, II : Planches*, Institut Français d'Études Anatoliennes, Paris.

Burian ve diğerleri 2006 — Jan Burian – Franz Schön – Anne-Maria Wittke, "Moesi-Moesia", *Brill's New Pauly, Antiquity*, Volume 9 (Mini-Obe). Brill, Leiden, s.115-119.

Carrington 1974 — Peter Carrington, "Some Motifs On Anatolian and Balkan Tombstones", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2, s.239-252.

Conrad 2004 — Sven Conrad, *Die Grabstele aus Moesia Inferior: Untersuchungen zu Chronologie, Typologie und Ikonografie*, Casa Libri, Leipzig.

Conrad 2021 — Sven Conrad, "Die Grabstelen aus Novae (Moesia Inferior", *Nunc Decet Caput Impedire Myrto: Studies Dedicated to Professor Piotr Dyczek on the Occasion of His 65th Birthday*, ed. Jerzy Żelazowski, Tomasz Płóciennik, Krzysztof Narloch, Janusz Recław, Center for Research on the Antiquity of Southeastern Europe. University of Warsaw, Varşova, s.101-122.

Curca ve Zugravu 2005 — Roxana Curca – Nelu Zugravu, "«Orientaux» dans la Dobroudja romaine. Une approche onomastique", *Ethnic Contacts and Cultural Exchanges North and West of the Black Sea Cost from the Greek Colonization to the Ottoman Empire*, ed. Victor Cojocaru, Trinitas, Iaşi, s.319-329.

Dana 2014 — Dan Dana, *Onomasticon Thracicum (OnomThrac): répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie*, De Boccard, Paris.

Dana 2014 — Madalina Dana, "Étudiants et enseignants du Pont-Euxin à l'étranger d'après les données Epigraphiques", *Die Außenbeziehungen pontischer und kleinasiatischer Städte in hellenistischer und römischer Zeit*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, s.121-140.

Dana 2016 — Madalina Dana, "Les médecins dans les provinces danubiennes". *Revue des Études Anciennes*, 118 (1), s.99-123.

De Blois 2017 — Lukas De Blois, "Invasions, deportations, and repopulation: mobility and migration in Thrace, Moesia Inferior, and Dacia in the third quarter of the third century AD." *The impact of mobility and migration in the Roman Empire: proceedings of the twelfth workshop of the international network impact of Empire (Rome, June 17-19, 2015)*, ed. Elio Lo Cascio – Laurens E. Tacoma – Miriam J. Groen-Vallinga, Brill, Leiden, Boston, s.42-54.

Delchev ve Raycheva 2018 Daniel Delchev– Milena Raycheva, "The Lesicheri Pillar and the Transfer of Funerary Architecture Trends from Bithynia to Roman Thrace", *Proceedings of the First International Roman and Late Antique Thrace Conference Cities, Territories and Identities: Plovdiv, 3rd-7th October 2016, Bulletin of the National Archaeological Institute*, vol. 44., ed. Lyudmil Vagalinski – Milena Raycheva – Dilyana Boteva – Nicolay Sharankov, National Archaeological Institute with Museum-BAS, Sofia, s.245-258.

Diaconescu 2004 Alexandru Diaconescu, , "The towns of Roman Dacia: an overview of recent archaeological research", *Roman Dacia. The making of a provincial society*, JRA, Suppl. Series, 56, ed. William S. Hanson – Ian P. Haynes, Portsmouth, Rhode Island, s.87-142.

Dönmez-Öztürk ve diğerleri 2008 Filiz Dönmez-Öztürk– Rudolf Haensch – Hüseyin S. Öztürk – Peter Weiss, "Aus dem Pera Museum (Istanbul): Weitere Gewichte mit Nennung von Statthaltern von Pontus et Bithynia", *Chiron,* 38, s.243–260.

Duch 2017 Michal Duch, "The integration process of the Lower Moesian areas", *Studia Europaea Gnesnensia,* 16, s.371-398.

Dyczek 2019 Piotr Dyczek, "Legio I Italica – orientalis", *Stories told around the fountain. Papers offered to Piotr Bieliński on the occasion of his 70th birthday*, ed. Agnieszka Pieńkowska, Dariusz Szeląg, Iwona Zych, University of Warsaw Press, Varşova, s. 235–250.

Ehrhardt ve Günther 2013 Norbert Ehrhardt– Wolfgang Günther, "Hadrian, Milet und die Korporation der milesischen Schiffseigner, zu einem neu gefunden kaiserlichen Schrieben", *Chiron*, 43, s.199-220.

Farre 2021 Claudio Farre, "Dalla Moesia alla Moesia Inferior: nascita e urbanizzazione di una provincia fra Augusto e Diocleziano", *Rivista Storica dell'Antichità* 51, s.149-163.

Fischer 2021 Moshe Fischer, "The Black Sea Coast, the Eastern and Southern Mediterranean and the marble connection", *Persevera Lucere: Studia in Memoriam Octaviani Bounegru*, ed. Lucretiu Mihailescu-Birliba – Iulia Dumitrache, Harrassowitz, Wiesbaden, s.51-67.

Gavrilović Vitas 2024 Nadežda Gavrilović Vitas, "Cults of Anatolian local gods in Moesia Superior through the eyes of their worshippers", *Contextualizing "Oriental" Cults: New Lights on the Evidence between the Danube and the Adriatic*, ed. Inga Vilogorac Brčić – Gabrielle Kremer – Aleksandra Nikoloska, FF Press, Zagreb, s. 403-414. https://doi.org/10.17234/9789533791074.01

Goltz 2008 — Andreas Goltz, "Die Volker an der mittleren und nordostlichen Reichsgrenze", *Die Zeit der Soldatenkaiser: Krise und Transformation des Römischen Reiches im 3. Jahrhundert n. Chr. (235-284)*, Vol. I, ed. Klaus-Peter Johne – Udo Hartmann – Thomas Gerhardt, Akademie Verlag, Berlin, s.449-464.

Greaves 2017 — Alan M. Greaves, "Milesians in the Black Sea: Trade, Settlement and Religion", *The Black Sea in Antiquity*, ed. Vincent Gabrielsen – John Lund, Aarhus University Press, Aarhus, s.9-20.

Gudea ve Lobüscher 2006 — Nicolae Gudea – Thomas Lobüscher, *Dacia: Eine römische Provinz zwischen Karpaten und Schwarzem Meer*, Philipp von Zabern, Mainz.

Harland 2014 — Philip, A. Harland, *Greco-Roman Associations: Texts, Translations and Commentary, II. North of The Black Sea*, Asia Minor, Walter de Gruyter, Berlin.

Hostein 2017 — Antony Hostein, "Note sur les dariques de Cniva (Dexippus Vindobonensis) et autres curiosités « barbares »". *Revue numismatique*, 6e série - Tome 174, s.37–64.

Jones 2011 — Christopher P. Jones, "An Apamean at Philippopolis", *ZPE,* 176, s.96-98.

Karakuş 2024 — Onur S. Karakuş, *Roma Egemenliğinde Bithynia: Toplum Ekonomi ve Din*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Karakuş 2025 — Onur S. Karakuş, "Themistius the Orator Between Religious Identities and Imperial Politics in the Eastern Part of the Late Roman Empire", *OLBA*, 33, s. 291-310.

Karavas ve Hanscam 2023 — John Karavas– Emily Hanscam, *The Roman Lower Danube Frontier: Innovations in Theory and Practice*, Archeopress, Oxford.

Kettenhofen 1992 — Erich Kettenhofen, "Die Einfälle der Heruler ins Römische Reich im 3. Jh. n. Chr.", *Klio*, LXXIV, s.291-313.

Lemerle 1935 — Paul Lemerle, "Inscriptions latines et grecques de Philippes (suite)", *BCH* 59, s.126-164.

Lemos 2007 — Irene S. Lemos, "The migrations to the west cost of Asia Minor: tradition and archaeology", *Frühes Ionien: Eine Bestandsaufnahme*, ed. Justus Cobet – Volkmar von Graeve, Wolf-Dietrich Niemeier, Konrad Zimmermann, Philipp von Zabern, Mainz, s.713–727.

Lubotsky 1997 — Alexander Lubotsky, "New Phrygian inscription No. 48: palaeographic and linguistic comments". *Frigi e Frigio. Atti del 1 Simposio Internationale*, ed. Roberto Gusmani – Mirjo Salvini – Pietro Vannicelli, Consiglio Nazionale delle Ricerche, Roma, s. 115-130.

Maisano 1995 Riccardo Maisano, *Discorsi di Temistio*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino.

Mendel 1901 Gustave Mendel, "Inscriptions de Bithynie", *BCH* 25, s.5-92.

Mihailescu-Birliba 2012a Lucretiu Mihailescu-Birliba, "Les Pontobithyniens en Dacie Romaine", *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity*, ed. Gocha R. Tsetskhladze, Archeopress, Oxford, s.39-44.

Mihailescu-Birliba 2012b Lucretiu Mihailescu-Birliba, "Les Pontobithyniens à Troesmis", *Pax Romana: Kulturaustausch und Wirtschaftsbeziehungen in den Donauprovinzen des römischen Kaiserreichs; Akten der Tagung in Varna und Tulcea, 1.- 7. September 2008*, ed. Diljana V. Boteva-Bojanova – Lucretiu Mihailescu-Birliba – Octavian Bounegru, Parthenon Verlag, Kaiserslautern, s.125-132.

Mihailescu-Birliba 2019 Lucretiu Mihailescu-Birliba, "Les vétérans dans les campagnes de Mésie Inférieure: les propriétaires ruraux", *Dialogues d'Histoire Ancienne*, 45(1), s.129-151.

Mihailescu-Birliba ve Piftor 2005 Lucretiu Mihailescu-Birliba – Valentin Piftor, "Les familles d'Ancyre à Troesmis", *Ethnic Contacts and Cultural Exchanges North and West of the Black Sea Cost from the Greek Colonization to the Ottoman Empire*, ed. Victor Cojocaru, Trinitas, Iaşi, s. 331-337.

Mladenoviç 2012 Dragana Mladenoviç, *Urbanism and Settlement in the Roman Province of Moesia Superior*, BAR International Series 2367, Archeopress, Oxford.

Mócsy 1974 András Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, Routledge, New York.

Moreau 2024 Dominic Moreau, "The Limes Moesiae/Mysiae/Mysiacus and the Limes Scythiae/ Scythicus according to the Written Sources. An Overview", *Strategy and Structures along the Roman Frontier. Proceedings of the 25th International Congress of Roman Frontier Studies* 2, ed. Harry van Enckevort - Mark Driessen - Erik Graafstal - Tom Hazenberg- Tatiana Ivleva-Carol van Driel-Murray, Leyde, Sidestone Press, Archeologische Berichten Nijmegen 10, s. 319-327

Oltean 2007 Ioana A. Oltean, *Dacia: Landscape, Colonisation and Romanisation*, Routledge, London.

Papazoglu 1978 Fanula Papazoglu, *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times: Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians*, Hakkert, Amsterdam.

Petculescu 2006 Liviu Petculescu, "The Roman Army as a Factor of Romanisation in the North-Eastern Part of Moesia Inferior",

Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance, ed. Tønnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, Aarhus, s.31-42.

Petrova 1997 — Eleonora Petrova, "Bryges and Phrygians: Parallelism Between the Balkans and Asia Minor through Archeological, Linguistic and Historical Evidence", *Balcanica - Annual of the Institute for Balkan Studies*, XXVIII, s.95-106.

Pilevneli-Çubuk 2025 — Ceren Pilevneli-Çubuk, "Bir Hezimetin Anatomisi: Hadrianopolis Savaşı, I. Theodosius ve *Modus Vivendi* Politikası", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 14(2), s.505-539.

Piso 2018 — Ioan Piso, "Kleinasiatische Götter und Kolonisten in Dakien", *Gephyra,* 15, s.37-70.

Poulter 1996 — Andrew Poulter, "The use and abuse of urbanism in the Danubian provinces during the Later Roman Empire", *The City in Late Antiquity*, ed. John Rich, Routledge Press, London/New York, s.99-135.

Raycheva 2023 — Milena Raycheva, "The Roman State Cult Outside the Cities of Thrace", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 40, s.47-72.

Ruffing 2006 — Kai Ruffing, "Die Regionale Mobilität von Händlern und Handwerkern nach den griechischen Inschriften", '*Troianer sind wir gewesen' Migrationen in der antiken Welt*, ed. Eckart Olshausen – Holger Sonnabend, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, s.133-149.

Ruscu 2014 — Ligia Ruscu, "Die Beziehungen privaten und offiziellen Charakters zwischen Einzelpersonen und Staaten in Bezug auf die westpontischen Griechenstädte in hellenistischer und römischer Zeit", *Die Außenbeziehungen pontischer und kleinasiatischer Städte in hellenistischer und römischer Zeit*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, s.87-120.

Russell 2013 — Ben Russell, *The Economics of the Roman Stone Trade*, Oxford University Press, Oxford.

Salac 1923 — Antoine Salac, "Inscriptions du Pangée, de la région Drama-Cavalla et de Philippes", *BCH* 47, s.49-96.

Scharf 2001 — Ralf Scharf, *Fodereati. Von der völkerrechtlichen Kategorie zur byzantinischen Truppengattung*, Tyche Suppl. 4, Holzhausen Verlag, Wien.

Schäfer 2004 — Alfred Schäfer, "The diffusion of religious belief in Roman Dacia: a case-study of the gods of Asia Minor", *Roman Dacia. The making of a provincial society, JRA, Suppl. Series, 56*, ed. William S. Hanson – Ian P. Haynes, Portsmouth, Rhode Island, s.179-190.

Schmidt-Hofner 2017	Sebastian Schmidt-Hofner, "Barbarian Migrations and Socio–Economic Challenges to the Roman Landholding Elite in the Fourth Century CE", *JLA* 10, s.372-404.
Schwarcz 2020	Andreas Schwarcz, "Gotische und herulische maritime Einfalle in das Imperium Romanum in der zweiten Halfte des 3. Jahrhunderts n. Chr", *Empire in Crisis: Gothic Invasions and Roman Historiography, Tyche Suppl. 12*, ed. Fritz Mitthof – Gunther Martin – Jana Grusková, Holzhausen, Wien, s.389-402.
Sharankov 2007	Nikolay Sharankov, "Maximus of Apamea, Loved by Thrace and the World", ed. Marc Mayer- Giulia Baratta- Alejandra Guzmán Almagro, *Acta XII Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae: Provinciae Imperii Romani inscriptionibus descriptae,* Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, s.1343-1350.
Sharankov 2014	Nikolay Sharankov,"Nadpis za Stroyej na Hram at Nikopolis ad Istrum", *Arhelogiya*, 1-2, s. 30-31.
Stein 2023	Enst Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches Histoire du Bas-Empire, Band I: Vom römischen zum byzantinischen Staate (284–476 n.Chr.)*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
Strobel 1989	Karl Strobel, *Die Donaukriege Domitians*, Rudolf Habelt, Bonn.
Ulf ve Kistler 2020	Christoph Ulf- Erich Kistler, *Die Entstehung Griechenlands*, Walter de Gruyter, Oldenburg.
Vanderspoel 1995	John Vanderspoel, *Themistius and the Imperial Court: Oratory, Civic Duty, and Paideia from Constantius to Theodosius*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
Vanschoonwinkel 2006	Jacques Vanschoonwinkel, "Greek migrations to Aegean Anatolia in the Early Dark Age", *Greek Colonisation*: *An Account Of Greek Colonies And Other Settlements Overseas Vol. 1*, ed. Gocha R. Tsetskhladze, Brill, Leiden/Boston, s.115–141.
Varga ve Pazsint 2019	Rada Varga– Annamaria I. Pázsint, "Trade Economy in Riverine Provinces: a close-up look at traders' networks and mobility", *Limes, economy and society in the Lower Danubian Roman provinces*, Colloquia antiqua 25, ed. Lucretiu Mihailescu-Birliba, Peeters, Leuven, s.31-56.
Velissaropoulos 1980	Julia Velissaropoulos, *Les nauclères grecs: Recherches sur les institutions maritimes en Grèce et dans l'Orient hellenisé,* Droz, Geneve.
Vinogradov 1997	Yuri G. Vinogradov, *Pontische Studien: kleine Schriften zur Geschichte und Epigraphik des Schwarzmeerraumes*, Zabern, Mainz.
Ward-Perkins 1980	John Bryan Ward-Perkins, "Nicomedia and the Marble Trade." *PBSR* 48, 23-69.

Weiss 2005 — Peter Weiss, "Von Perinth in die Dobrudscha, nach Bithynien und Westkleinasien: regionale und überregionale Gestaltungsweisen bei den Marktgewichten in der Kaiserzeit", *Chiron*, 35, s.405-442.

Whitby 2006 — Michael Whitby, "Factions, Bishops, Violance and Urban Decline", *Die Stadt in der Spätantike– Niedergang oder Wandel?,* ed. Jens-Uwe Krause – Christian Witschel, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, s.441-461.

Woolf 2017 — Greg Woolf, "Moving Peoples in the Early Roman Empire." *The Impact of Mobility and Migration in the Roman Empire: Proceedings of the Twelfth Workshop of the International Network Impact of Empire (Rome, June 17-19, 2015)*, ed. Elio Lo Cascio – Laurens E. Tacoma – Miriam J. Groen-Vallinga, Brill, Leiden, Boston, s.37-41.

Kısaltmalar

Metin içinde geçen tüm epigrafik kısaltmalar için AIEGL GrEpiAbbr – Version 03, Septembre 2024 kısaltma listesi temel alınmıştır.

AE = L'Année épigraphique

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum

I.Ancyra = *The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra): Vol. 2 Late Roman, Byzantine and Other Texts*, ed. Stephen Mitchell – David French, C. H. Beck, München, 2019.

I.Callatis = *Inscriptiones Scythiae minoris Graecae et Latinae. III: Callatis et territorium*, ed. Alexandru Avram, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1999.

I.Capidava = *Inscriptiones Scythiae minoris Graecae et Latinae. V: Capidava, Troesmis, Noviodunum*. ed. Emilia Doruţiu-Boilă, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.

I.Histria = *Inscriptiones Scythiae minoris Graecae et Latinae. I: Inscriptiones Histriae et viciniae*, ed. Dionisie M. Pippidi, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983.

I.Novae = *Inscriptions grecques et latines de Novae* (Mésie inférieure), ed. Violeta Božilova – Jerzy Kolendo, Ausonius Publications, Bordeaux, 1997.

I.Philippi = *Philippi: Band II Katalog der Inschriften von Philippi*, ed. Peter Pilhofer, Mohr Siebeck, Tübingen, 2009.

I.Tomis = *Inscriptiones Scythiae minoris Graecae et Latinae. II: Tomis et territorium*, ed. Iorgu Stoian, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

ICG = Inscriptiones Christianae Graecae

IDR = Inscriptiones Daciae Romanae

IGBulg	= *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, Vol. 5, ed. Georgi Mihailov. Aedibus Typog Academiae Litterarum Bulgaricae, Sofia, 1997.
ILBulg	= *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, ed. Boris Gerov, Sofia, 1989.
SEG	= Supplementum Epigraphicum Graecum
SGLIBulg	= *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, ed. Veselin Beševliev, Akademie-Verlag, Berlin, 1964.
TAM	= Tituli Asiae Minoris

SUMMARY

Recent research has revealed that the population movements towards the region defined as Lower Danube involved a considerable number of people from Roman Anatolia. The aim of this study is to focus on Moesia and its surroundings and to understand the role played by elements originating from Anatolia in the development of the urban population in the Danube region, as well as the development and outcomes of this process. Particularly due to economic and cultural relations and geographical proximity, the regions of Northwest Anatolia and Southeast Europe, separated by the Bosporus, established close ties. For example, although the regions of Bithynia, Paphlagonia and Pontus were in Provincia Pontus et Bithynia during the Roman Empire, the cities of Bithynia and Pontus developed relatively independently of each other. The cities of Bithynia, in particular, had strong ties not only with the cities of Paphlagonia and Pontus in the same province, but also with the province and cities of Moesia Inferior. Close contact between Bithynia and Moesia existed both among the governors of the provinces and among the peoples of the region. In particular, Trajan's securing of the Danube territories led to population movements from Anatolia towards the Lower Danube territories.

The following general categories can be used to describe the peoples from Anatolia who settled in the cities of the Lower Danube: a) individuals with a military background, such as veterans and their families, b) merchants engaged in interregional trade, c) artisans and labourers working in settled occupations. The coastal areas known today as Dobruja constituted the primary landing point in this migration owing to their significant ports and economic potential. Subsequently, other regions such as Moesia, Thrace and Dacia became attractive destinations for business, commercial ventures and permanent settlement. During this period, cities such as Tomis and Callatis had a predominantly commercial character, whereas settlements along the *Limes Moesiae*, including Troesmis, Durostorum and Novae, were largely military, as reflected by their foreign populations. By contrast, the inland city of Nicopolis ad Istrum had a more diverse urban profile,

hosting Anatolian communities ranging from Bithynian elites to transient or permanently settled craftsmen.

In the cities of the region, it is known that certain individuals of Anatolian origin acted independently, while others were organized around various associations and became visible within the social life of their host communities. One example is the *synodos* of the Heracleans at Callatis, one of the Black Sea settlements of Moesia Inferior. Founded by Heracleians conducting commerce in the city, this association included members related by kinship and had a considerable number of participants. It allowed them to act collectively and maintain a shared identity within the local civic sphere.

Similarly, several individuals from Perinthos, Tios, Nicomedia, Abonoteichos, Caesarea and Mazaca are documented in Tomis, where they appear to have gathered around the cult of the Thracian Rider (Heros). Therefore, it is plausible to suggest that the Anatolian populations in Tomis and Callatis largely consisted of merchants and their families engaged in commercial activities. Marble craftsmen from Nicomedia are also documented in Ulpia Nicopolis ad Istrum, a city founded during Emperor Trajan's reign and located within Moesia Inferior. As evidenced by a votive inscription dedicated to Heracles, these artisans had established their own economic association in the city, organised as a synodos under the name "the association of stonecutters of the Nicomedians". Similarly, craftsmen trained in similar trades are known to have originated from Nicaea, some of whom also migrated to Nicopolis ad Istrum. Furthermore, epigraphic evidence shows that several individuals of Anatolian origin acquired dual citizenship and were enrolled in different *phylai* within the region's cities. In short, following the pacification and stabilisation of Moesia in the early second century CE, the region emerged as a new geographical area offering opportunities for Anatolian populations to prosper and pursue professional activities.

The close commercial and cultural ties between the peoples of Anatolia and the cities along the Danube have also fostered a number of other cultural, economic, and religious similarities between these provinces. It is known that the market weights known as the 'governor's weights' in Bithynia, which serve as a type of official document, bear a strong resemblance to those found in Moesia and Thrace. There is also a strong relationship between Bithynia and the cities of Moesia Inferior in terms of religious and ceremonial architecture, as evidenced primarily by the monument tomb structure known as the *Lesicheri Obelisk* near Nicopolis ad Istrum, which bears a strong resemblance to the obelisk in Nicaea. It is also known that the sculpture workshops in Moesia Inferior, from statues to reliefs, were influenced by the tradition in Bithynia. Undoubtedly, religious influence was also quite strong; the existence of the religious title *sebastophantes*, associated with the imperial cult, in the city of Cillae, known to be an attractive location for Anatolian peoples, also suggests that imperial cult worship practices may have been transported from Anatolia, particularly from Bithynia or Galatia. Similarly, it is understood that the religious structure in various cities along the Danube, the Bithynia-Pontos region, Galatia, and within them, from Dionysus to Glykon, was significantly influenced by various Phrygian elements.

From the 4th century onwards, the population mobility in the region began to decline, and our knowledge has diminished in parallel with the decline of epigraphic

habit. However, the rhetorical emphasis of Themistius, one of the prominent orators of the 4th century, shows that the Anatolian origin peoples in the Danubian lands were a well-known phenomenon. Various inscriptions dating from the Late Antiquity period, found in Tomis and its surroundings, show that at least in the coastal cities, there was still movement from Anatolian cities as late as the sixth century.